

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2020

STOCKHOLM 2020

GÖRAN MALMQVIST

GÖRAN MALMQVIST föddes den 6 juni 1924 i Jönköping. När Göran var åtta år flyttade familjen, som bestod av pappa David, mamma Karin och storebror Sten-Åke, till Höganäs, och fem år senare gick flyttlasset till Borås, där Göran tog studenten. Pappan var teckningslärare och en begåvad konstnär, mamman hemmafru och en skicklig pianist. Livet igenom skulle konst och musik betyda mycket för honom.

Höstterminen 1944 skrev Göran in sig vid den juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, men redan våren 1945 lämnade han juridiken och började läsa latin med siktet inställt på att bli lektor i latin och grekiska. Så blev det inte. Han kom att läsa Lin Yutangs bästsäljare *Konsten att njuta av livet* och blev intresserad av daoismen. Han fick lust att läsa den daoistiska klassikern *Laozi* men förbryllades över hur mycket de olika översättningarna av detta verk skilde sig åt och uppsökte därför den världskände sinologen Bernhard Karlgren för att få veta vilken översättning han borde läsa. Karlgren svarade: ”De är alla lika usla! Det finns bara en översättning som duger och den är min egen. Den är inte publicerad men magistern kan få låna mitt manus.”¹ Tydligt tilltalade Karlgren gärna sina studenter med ”magistern”. När Göran en vecka senare återlämnade översättningen, frågade Karlgren varför han ville läsa döda

språk som latin och grekiska, när det fanns i högsta grad levande språk som kinesiska. Görän svarade att han gärna skulle vilja lära sig kinesiska och fick då till svar: ”Bra! Kom tillbaka i augusti så ska jag lära magistern kinesiska! Adjö!”²

Detta möte blev startskottet för Göräns kinesiska studier, som han inledde hösten 1946. Karlgren hade fått ett anslag från Rockefellerstiftelsen för att utbilda ett antal sinologer, och Görän kom att bli en av dessa. Efter en inledande treveckorskurs i modern kinesiska övergick Karlgren till att med sina nybörjarstudenter läsa utdrag ur krönikan *Zuozhuan* från 300-talet f.Kr. Den uppenbarligen karismatiska Karlgren använde denna textläsning för att berätta om sin forskning i klassisk kinesisk filologi och fonologi.

Med hjälp av sina fonologiska rekonstruktioner tyckte sig Karlgren kunna lösa många frågor rörande tolkningen av de klassiska skrifter som ursprungligen nedtecknades under århundradena före vår tideräknings början och som alltsedan dess stått i centrum för den kinesiska kulturen. Karlgrens skarpsinne och oförvägenhet trollband Görän, som under resten av sitt liv såg honom som den främste bland alla tiders sinologer. Det råder heller inget tvivel om att Karlgren tidigt uppfattade Görän som ovanligt begåvad.

När jag för ett tiotal år sedan sade till Görän att jag förundrades över hans förmåga att förstå svåra klassiska texter, såg han förtjust ut och svarade med att berätta en anekdot om en tidig tentamen. Karlgren tog fram *Zuozhuan* ur bokhyllan och bläddrade fram en passage som han inte hade läst med sina studenter. Han lät först Görän titta på texten en kort stund och sedan försöka översätta och förklara den. När Görän gjort det, tittade Karlgren på honom och sade: ”Har kanske magistern läst det här förut?” Det hade Görän inte gjort, och den ytterst sparsmakade Karlgren utbrast: ”Det var inte dåligt!”

Med entusiasm hörsammade Görän Karlgrens uppmaning att med hjälp av Rockefeller-pengar bege sig till provinsen Sichuan för att studera några dialekter Karlgren själv var intresserad av men inte hunnit med att

Foto: Wenfen Chen Malmqvist.

kartlägga under sin vistelse i Kina nästan fyrtio år tidigare. 1948 reste Görän så till Kina och Sichuan, där han vistades fram till 1950.³

Under sina två år i Sichuan bodde han under en period i ett buddhistkloster vid foten av berget Emei, där han med abboten som lärare läste buddhistiska sutror, konfucianska klassiker och klassisk poesi.⁴ I Sichuans huvudstad Chengdu lärde han känna sin blivande hustru Ningtsu, som han gifte sig med i Hongkong hösten 1950.

Efter återkomsten till Sverige från Hongkong avlade han 1951 filosofie licentiatexamen i sinologi. Efter ett år som lärare i kinesiska vid Uppsala universitet var han 1953–1955 lektor vid School of Oriental and African Studies i London och därefter under åren 1956–1958 svensk kulturattaché i Peking. I Peking kunde han på nära håll följa samhällsutvecklingen i Kina med utrensningar av intellektuella och begynnelsen av det katastrofala sociala experimentet Stora språnget. Han knöt också personliga vänskapsband med flera av de ledande författarna i Peking. Åren som kulturattaché stimulerade hans intresse för den kinesiska samtidsliteraturen.

När han lämnat Peking fick han 1959 anställning vid Australian National University i Canberra, först som lektor och från 1961 till 1965 som professor och dekan för den orientaliska fakulteten.

1965 utnämndes Görän till professor i ”sinologi, särskilt det nykinesiska språket” vid Stockholms universitet. Detta var den första lärostolen i sinologi vid Stockholms universitet, och det är signifikativt att ämnesbeskrivningen innehöll orden ”särskilt det nykinesiska språket”. Tanken var att sinologin skulle få en mer modern inriktning än tidigare. En huvuduppgift blev att organisera grundutbildningen i kinesiska och forskarutbildningen i sinologi.

Jag minns Göräns undervisning för oss nybörjare som mycket stimulerande. Han var seriös och baserade sina analyser av den moderna kinesiskan på den mest avancerade forskningen. Han avskydde tendensen att

mystifiera kinesiskan och ville visa att kinesiska inte alls är så annorlunda och så svårt som de flesta föreställde sig. I denna anda författade han den utmärkta läroboken *Kinesiska är inte svårt*.⁵

Även Görans hustru Ningsu undervisade i kinesiska, och vi som var deras studenter kommer aldrig att glömma vare sig deras inspirerande undervisning eller de underbara middagar och fester som de ordnade för oss. Familjen, som var känd för sin öppenhet och generositet, bestod, förutom av Ningsu och Göran, av sönerna Anders, Per och Gunnar. Ningsu drabbades tyvärr av cancer och gick bort alldeles för tidigt redan år 1996.

Visserligen författade Göran åtskilliga läromedel för nybörjare, men han gillade egentligen inte läroböcker utan ville att studenterna så tidigt som möjligt skulle börja läsa ”riktiga” texter.⁶ Redan andra terminen fick vi i uppgift att läsa någon modern novell. Kanske var han överdrivet skeptisk till läromedel, men denna skepsis var ett uttryck för hans välgrundade övertygelse att man bör använda nybörjarundervisningen i kinesiska till att förmedla kunskaper om kinesisk kultur.

Under andra året undervisade Göran oss också i klassisk kinesiska. Han brukade gå igenom några sidor ur det filosofiska verket *Mencius*, och ibland läste han några klassiska dikter med oss.

Realiakurserna innebar att man i samråd med examinatorn, det vill säga Göran själv, varje termin valde ut tio sinologiska arbeten som man sedan tenderade muntligt. Dessa tentor hade formen av samtal med Göran, samtal som jag minns som inspirerande högtidsstunder.

Även på forskarutbildningen avhandlade han både klassiska och moderna ämnen. När han gick igenom någon komplicerad klassisk text som han tyckte om och behärskade suveränt, blev han ofta exalterad och ökade hastigheten så att det kunde bli svårt att hänga med. Men hans entusiasm var smittande och inspirerade till studier på egen hand. I mina ögon var han en lysande pedagog som ofta bröt mot konventionella pedagogiska principer.

Professuren i Stockholm innebar en brytpunkt i Görans verksamhet som sinolog. Visserligen fortsatte han sina studier av klassisk filologi och fonologi och författade bland annat tre pionjärarbeten om två viktiga texter från Handynastin, *Gongyangzhuan* och *Guliangzhuan*.⁷ Men han intresserade sig alltmer för modern kinesisk kultur och ägnade en stor del av sin tid åt populärvetenskapligt författarskap och litterära översättningar. I snabb takt producerade han en lång rad skrifter om kinesisk historia och litteratur samt översättningar av klassisk och modern litteratur.⁸ Hans publikationsförteckning upptar ett fyrttioal böcker, varav några omfattar flera volymer, samt ett stort antal artiklar.

Görans mest imponerande prestationer som översättare är enligt min mening de klassiska romanerna *Berättelser från träskmarkerna* i fyra volymer och *Färden till västern* i fem volymer.⁹ Med sin språkliga uppfinningsrikedom lyckades han ge dessa texter, som går tillbaka till 1300-talet respektive 1500-talet, en modern svensk språkdräkt väl ägnad att fånga läsarens uppmärksamhet. Dessa romaner bygger på en muntlig berättartradition, vilket också passade Göran särskilt väl, eftersom han själv var en stor berättare.

Om översättningarna av *Berättelser från träskmarkerna* och *Färden till västern* var hans mest imponerande översättningsprestationer, utgjorde nog ändå översättningarna av kinesisk samtidslitteratur hans mest betydelsefulla insats som översättare. Han var en av de första i västvärlden som upptäckte de så kallade dunkla poeterna som framträdde efter Maos död, och i synnerhet hans översättningar av Bei Daos dikter betydde mycket för att väcka intresse för den nutida kinesiska poesin. Han översatte även en rad prosaförfattare som framträtt efter Mao, exempelvis Gao Xingjian och Li Rui.

Det var framför allt till svenska han översatte, men han översatte också från kinesiska och svenska till engelska, från engelska till svenska och under senare år även från svenska till kinesiska,¹⁰ och hans insatser blev kända i många länder och bidrog till att stimulera översättare till olika språk att översätta kinesisk samtidslitteratur. I den kinesiska kulturvärld-

den räknas han till dem som gjort allra mest för att sprida kännedom om modern kinesisk litteratur utanför Kina.

Hans sätt att översätta var fascinerande. Han har berättat att när han fann ett verk han ville översätta, läste han det först flera gånger. Långa passager viskade han fram för att få en känsla för hur språket lät. När han sedan satte sig ned för att översätta, upplevde han att författaren stod bakom honom och dikterade texten. Arbetet gick då mycket fort. På 1980-talet ägnade han fyra sommarlov åt att översätta *Berättelser från träskmarkerna*. Var och en av de fyra volymerna omfattar närmare 400 sidor.

Reformerna i Kina efter Maos död, som gjorde Kina mera öppet än under Mao-tiden, medförde att förutsättningarna för kulturellt utbyte blev gynnsammare än tidigare. Kinesisk film, litteratur och filosofi väckte allt större intresse i omvärlden, och kineserna som levt ganska isolerade från omvärlden visade närmast omättlig nyfikenhet på utländsk kultur.

Göran ville redan från början utnyttja denna nya situation till att främja det kulturella umgänget. Han bjöd in kinesiska forskare och författare att besöka Sverige, och han verkade för att svenska författare och kulturarbetare skulle besöka Kina. Han var troligen den viktigaste kulturella brobyggaren mellan Sverige och Kina som vi haft.

Den fjärde juni 1989 slog myndigheterna i Peking med militärt våld ner den framväxande demokratirörelsen, som man uppfattade som ett hot mot kommunistpartiets maktinnehav. Det var en tragedi för Kina och en stor besvikelse för Göran. Han beslutade att i fortsättningen undvika samarbete med det officiella Kina, men han fortsatte att verka för utbyte inom kultur och forskning.

1985 blev Göran invald i Svenska Akademien på stol nummer 5 efter litteraturvetaren Henry Olsson. Det ledde till att han började lägga ner än mer kraft på att översätta och introducera kinesisk litteratur. Både Akademien och den intresserade allmänheten uppfattade nog invalet som

ett steg i riktning mot ett Nobelpris till en kinesisk författare, och Göran själv såg det som en huvuduppgift att hitta en lämplig kinesisk kandidat. Han har berättat att han önskade att Shen Congwen (1902–1988), som tillhörde en äldre generation författare och vunnit berömmelse redan före 1949, skulle få priset, men tyvärr avled Shen innan Göran kunnat samla en majoritet inom Akademien till stöd för hans kandidatur.

Det skulle dröja till år 2000 innan en kinesiskspråkig författare fick Nobelpriset. Priset gick då till Gao Xingjian, som sedan flera år levde i Frankrike, var fransk medborgare och kritisk till regimen i Peking. För Göran var valet av Gao litterärt motiverat, men det officiella Kina stämpade detta pris som politiserat och Kinafientligt, och Göran fick veta att han inte längre var välkommen i Folkrepubliken Kina. Han var dock så välkänd och uppskattad i vida kretsar i Kina för sitt arbete för kinesisk litteratur och kultur att det blev ohållbart att beskriva honom som en fiende, och efter några år fick han veta att man hoppades att han på nytt ville besöka landet.

Förhållandena i Folkrepubliken Kina var säkert ett skäl till att Göran började intressera sig alltmera för litteraturen och kulturen i Taiwan. 2011 gav han ut en volym på 500 sidor med svenska tolkningar av poeten Yang Mu, en av de absolut främsta diktarna på kinesiska. Denna viktiga översättning har tyvärr inte alls rönt den uppmärksamhet den förtjänar.

Under ett besök i Taiwan 1998 träffade Göran kulturjournalisten och redaktören Chen Wenfen. De blev snart nära vänner, och 2006 gifte de sig och levde sedan tillsammans fram till Görans död. Wenfen betydde mycket för Göran på olika sätt, bland annat genom att uppmuntra honom att skriva mer på kinesiska och ägna sig mera åt eget litterärt skapande, vilket han nog egentligen alltid önskat. Jag tror att det till stor del var Wenfens förtjänst att Göran mot slutet av sitt liv skrev och publicerade många översättningar och egna litterära texter på kinesiska. Bland annat gav han ut en samling haiku på kinesiska, som rönt stor uppskattning bland kritiker och läsare.¹¹

År 2012 tilldelades Mo Yan Nobelpriset i litteratur. Liksom i Gao Xingjians fall kritiserades detta pris på politiska grunder: man ansåg att Mo Yan var alltför okritisk till regimen i Peking. Kritiken förvånade nog Göran, som på litterära grunder menade att Mo Yan var en värdig pristagare. Dessutom såg han tydligt det samhällskritiska inslaget i Mo Yans författarskap. De kinesiska författare, litteraturvetare och kritiker jag känner anser alla att Mo Yan verkligen är en av de allra främsta författarna i Kina och också att det finns ett tydligt samhällskritiskt inslag i hans författarskap. Om man är kritisk till hans Nobelpris, är det för att man tycker att han i olika sammanhang visat sig väl följsam mot den politiska ledningen. Huruvida detta är relevant som kritik av hans Nobelpris kan naturligtvis diskuteras.

Arbetet i Svenska Akademien skänkte Göran både glädje och stimulans, men konflikterna inom Akademien var plågsamma för honom. Det gällde Rushdie-affären 1989, och än värre var säkert krisen i kölvattnet av metoo från 2017 och framåt. Göran var då en gammal man och hans hälsa var bräcklig. Den argsinste mannen på tv-skärmen var inte den Göran jag kände, och det är inte så vi ska minnas honom. Snarare bör vi minnas honom som den lärde, generöse och mångsidige humanist han var.

Som sinolog var Göran högt aktad över hela världen. Han var hedersdoktor vid The Chinese University of Hong Kong, Karlsuniversitetet i Prag och Stockholms universitet. Han var ledamot inte bara av Svenska Akademien och vår akademi utan också av Kungl. Vetenskapsakademien. Dessutom var han utländsk ledamot av Danska Akademien och en av grundarna av Academia Europaea. Han förärades en lång rad priser, däribland Kellgren-priset och Kungl. Vetenskapsakademiens översättarpris.

Wenfen har berättat för mig att Göran brukade säga att han ville få vara levande ända fram till sin död. Det fick han verkligen. Så sent som i somras blev han klar med sin översättning av den daoistiska klassikern

Zhuang Zi, och han fortsatte in i det sista att läsa och skriva. Den 17 oktober förra året avled han stilla hemma i sin fåtölj vid 95 års ålder. Det innebar slutet på en enastående gärning som lärare, forskare, översättare, kulturförmedlare och författare. För mig lever han vidare som en inspirerande förebild.

Torbjörn Lodén

N O T E R

1. Samtalet finns återgivet i essän "Gammel-Yeye berättar om sitt liv", som Göran Malmqvist skrev främst till sina barnbarnsbarn när han fyllt 90 år och som hans änka Chen Wenfen haft vänligheten att delge mig. Såvitt jag vet finns essän inte publicerad. Det skulle dröja till 1975 innan Karlgren publicerade sin översättning av *Laozi* på engelska, då under den anspråkslösa titeln "Notes on the Lao-Tse", *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities* 47, 1975, 1–18. Ytterligare drygt trettio år senare publicerade Göran sin översättning till svenska: *Lao Zi, Dao De Jing*, Lund: Bakhåll, 2008.
2. Hämtat från "Gammel-Yeye berättar om sitt liv".
3. Studierna av sichuanesiska dialekter resulterade i fyra artiklar: "Some Observations on the Tone Manifestations of a Chengdu dialect", *Studia Serica* (Chengdu) 9, 1950, 55–70; "A Phonological Description of Some Irregular Tone Phenomena in the Dialect of Omei, Szechwan", *ibid.*, 89–93; "The Syntax of Bound Forms in Sich'uanese", *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities* (Stockholm) 33, 1961, 125–199 och "Studies in Western Mandarin Phonology", *ibid.* 34, 1962, 129–192.
4. Han har skrivit om denna tid i Sichuan i den självbiografiska boken *Strövotåg i svunna världar*, Stockholm: Atlantis, 2005, 17–115.
5. Aldus förlag, 1974.
6. *Nykinesisk Grammatik*, kompendium, Stockholms universitet, 1971; *Nykinesiska satsmönster*, kompendium, Stockholms universitet 1971 samt *Nykinesisk fonetik*, kompendium, Stockholms universitet, 1974.
7. "Studies on the Gongyang and Guuliang Commentaries", *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities* 43, 1971, 67–222; "Studies on the Gongyang and Guuliang Commentaries II", *ibid.* 47, 1975, 19–69; "Studies on the Gongyang and Guuliang Commentaries III", *ibid.* 49, 1977, 33–215.

8. Se ”Kinesisk litteratur”, i *Bonniers allmänna litteraturhistoria. Utomeuropeiska litteraturer*, Stockholm: Bonniers, 1966, 41–106; ”Den kinesiska litteraturen 500–279”, i *Litteraturens världshistoria*, Stockholm, Köpenhamn, Oslo: Norstedts, 1971, vol. 2, 412–444; ”Kinas litteratur 1280–1890”, i *Litteraturens världshistoria*, Stockholm, Köpenhamn, Oslo: Norstedts, 1973, vol. 3, 520–551; ”Den kinesiska litteraturen 1890–1965”, i *Litteraturens världshistoria*, Stockholm, Köpenhamn, Oslo, 1973, vol. 10, 516–545; ”Från Ming till Qing i Kina”, i *Bonniers världshistoria*, Stockholm: Bonniers, 1985, vol. 12, 276–334; ”Den fjättrade draken”, i *Bonniers världshistoria*, Stockholm: Bonniers, 1986, vol. 15, 291–334.
9. För en förteckning över de flesta av hans skrifter, se <https://goranmalmqvist.blogspot.com>, bloggarkiv 2012, december, Curriculum Vitae. Nyligen utkom *Zhuang Zi*, i översättning av G. Malmqvist, Lund: Bakhåll, 2020.
10. Från engelska till svenska översatte han bland annat William Blakes *An Island in the Moon*, som han gav ut i svensk översättning 1979 under titeln *En ö på månen*. Från svenska till engelska översatte han bland annat dikter av Tomas Tranströmer och Ingela Strandberg. Från kinesiska till engelska översatte han bland annat dikter av Yang Jifu. Från svenska till kinesiska översatte han Tomas Tranströmer och Stig Claesson.
11. 2004 publicerade han en samling utsökta *haiku* på kinesiska, *Paiju yibai shou* 俳句一百首 (Ett hundra haikudikter), Taipei: Lianhe Wenxue, 2002. I Fastlands-Kina publicerades dessa haikudikter år 2004 i Guilin av Guangxi Shifan Daxue Chubanshe.